

Här är gruvorna som förorenar Sverige

Kenth Ackemo har kontrollerat en pump vid det gamla dagbrottet. Pumpen ska se till att dagbrottet inte svämmar över när snösmältningen sätter igång för fullt. Foto: Erik Abel

SORSELE. Sverige har över 300 misstänkt förorenade områden från nedlagda gruvor som har mycket stor eller stor risk för miljön och människors hälsa. Att efterbehandla områden kostar miljontals kronor och notan landar oftast hos skattebetalarna när olönsamma gruvföretag går i konkurs. I den nedlagda Blaikengruvan i Sorsele kommun, har efterbehandlingen hittills kostat staten nära 206 miljoner kronor.

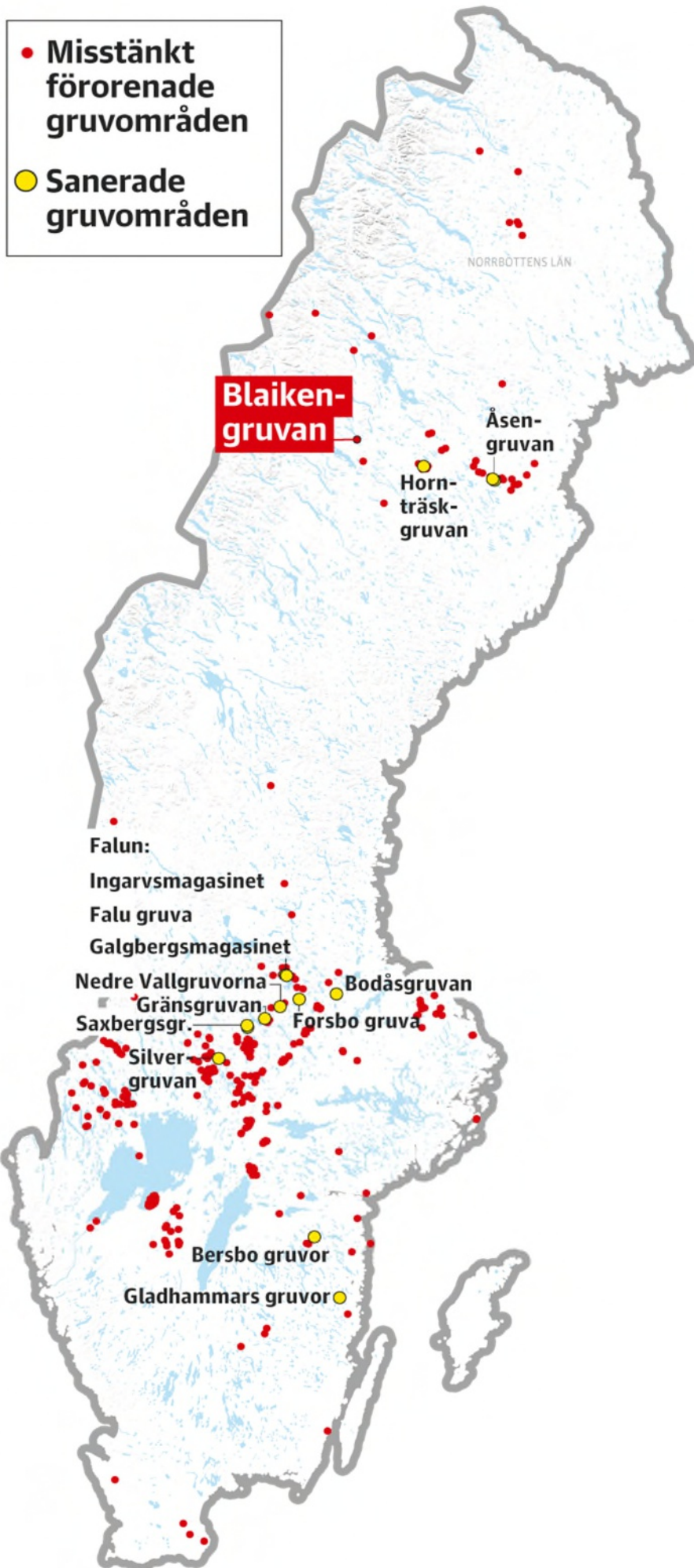
Året är 2015 och två studenter vid Umeå universitet har precis upptäckt att delar av botten i sjön Storjuktan i Sorsele kommun, är död.

– Det var främst zinkhalten som var så extremt höga att de inte gick att mäta med de normala analysmetoder som universitetet hade tillgång till, berättar den dåvarande studenten Sara Sundqvist, som var med och genomförde studien. Studenterna konstaterar även att utsläppen kommer från den nedlagda Blaikengruvan som ligger precis intill sjön. Upptäckten blir början på en stor miljöskandal. Det finns enligt Länsstyrelsens databas 324 misstänkt förorenade gruvområden i Sverige. Gruvorna är i dag nedlagda och klassas enligt Naturvårdsverket ha **”mycket stor eller stor risk”** för människors hälsa och miljö. Räknar man även de med måttlig och liten risk, rör det sig om över 2000 misstänkta områden. Hittills har endast 15 av de misstänkt förorenade gruvområdena med högst riskklass kunnat bockas av. Jonas Fors är handläggare på Naturvårdsverket, och han tror att det kommer ta lång tid att bli klar med hela listan.

– Det här kommer vara ett problem under lång tid framöver. Jag tror vi kommer att lösa det, men det kommer att ta mycket längre tid än vi tror, säger han.

Myndigheten Sveriges Geologiska Undersökning, SGU, undersöker kostnader för hantering av gruvavfall och för efterbehandling av gruvverksamhet. Den senaste undersökningen visar att summan som gruvföretagen avsatt för efterbehandlingen **ofta ligger långt under den verkliga kostnaden.**

Regeringen har därför i en lagändring till riksdagen, föreslagit tydligare ekonomiska säkerheter för gruvor. Tanken är att staten och skattebetalarna, inte ska behöva stå för efterbehandlingskostnader om gruvbolag går i konkurs. I mitten av juni kommer riksdagen att behandla förslaget. Marie Sunér, vd på gruvbranschens organisation Svemin, tycker att dagens system är tillräckligt för att förhindra att situationer så som i Blaiken kan hända igen. Hon anser även att de i gruvbranschen i dag är mer medvetna om miljörisker, och jobbar för att återställa miljön efter att gruvverksamheten upphört.

Källa:
 Länsstyrelserna, Naturvårdsverket. Grafik: Maria Westholm. Kartdata: GeoBoundaries, Robinson et al (2014), DCW.

Blaikengruvan bidrar till att efterbehandlingen av andra misstänkt förorenade områden skjuts på framtiden, enligt Jonas Fors på Naturvårdsverket. Foto: Naturvårdsverket

Marie Sunér, vd på gruvbranschorganisationen Svemin, tycker att dagens system är "tillräckligt för att förhindra att situationer så som i Blaiken kan hända igen". Foto: Erik Simander

Går det verkligen att återställa ett gruvområde till hur det såg ut innan?

– Det kommer naturligtvis inte se exakt likadant ut som innan man tog marken i anspråk, men det kan fortfarande bli en väldigt attraktiv miljö och en rikare biologisk mångfald än tidigare, säger Maria Sunér.

När DN frågar om det finns något exempel där man lyckats återställa eller åter skapa ett förorenat gruvområde till det hon kallar en attraktiv miljö, **– kan hon inte ge något exempel.**

DN har även frågat Boliden, Naturvårdsverket och SGU om lyckade exempel – men ingen känner till något exempel.

DN besöker den numera nedlagda Blaikengruvan som är ett av områdena med högsta riskklass, på gränsen mellan Storuman och Sorsele kommun. År 2000 fick företaget Scan-Mining tillstånd att bryta zink, bly och guld i gruvan och sex år senare påbörjades brytningen.

Efter 16 månader i drift, gick gruvföretaget i konkurs.

Kort därefter köpte Lappland Goldminers gruvan, men ingen brytning påbörjades, istället ansökte även de om konkurs. Företagen har lämnat stora dagbrott och tusentals ton av gruvavfall efter sig, utan någon plan för att ta hand om det. Istället har vatten fortsatt att rinna genom gruvområdet och läcka höga zinkhalter till miljön.

När gruvan bytte ägare ville de inte förknippas med det gamla bolaget, och bytte därför namn på gruvan till Ersmarksbergsgruvan. De gamla skyltarna står i ett garage på gruvområdet. Foto: Erik Abel

I dag står staten och ytterst skattebetalarna för kostnaden för att efterbehandla gruvan.

Sedan två år tillbaka är det myndigheten SGU som sköter efterbehandlingen.

– Åker du till en gruva i drift, så har de en plan för att hantera avfallet, säger Tobias Berglin, projektledare vid SGU och ansvarig för efterbehandlingen av Blaikengruvan.

– Till exempel för var och hur man placerar avfall för att underlätta efterbehandling. Här hade de kunnat ta hand om avfallet på ett korrekt sätt men någon sådan plan fanns inte enligt dåtidens krav, säger han.

Det är i början av maj och inne på det gamla gruvområdet värmer vårsolen skönt. Bredvid vattenreningsanläggningen ligger en topasblå sedimentationsdamm. I bakgrunden syns en panoramavy över sjön Storjuktan.

– Det är en otroligt vacker utsikt här, konstaterar Tobias Berglin, när vi sitter i bilen på väg upp till gråbergstippen. Här har gruvföretagen tippat gråberg i en stor hög. Numera arbetar en entreprenör med att först flytta runt 500 000 kubikmeter av gråbergsavfall, som sedan täcks över med jord. Syftet är att stoppa det giftiga läckaget av höga zinkhalter till omgivningen. Ett annat problem är de stora vattenmängderna som rinner genom området och som på vägen ned mot Storjuktan för med sig höga zinkhalter. SGU har grävt diken för att leda vattnet förbi gruvan. Det vatten som blir kvar behöver renas innan det släpps ut i sjön.

500 000 kubikmeter krossad sten läggs i trappsteg för att senare kunna täckas med jord. Foto: Erik Abel

Den topasblå sedimentationsdammen ligger mitt inne på området. Här faller det zinkhaltiga slammet till botten för att senare pumpas bort. Foto: Erik Abel

Har ni sett några positiva resultat av efterbehandlingen hittills?

– Än har vi inga mått på hur framgångsrik dikningen har varit. Men vi har märkt att vi behöver rena mindre vatten, och det innebär att mindre föroreningar släpps ut. För vattnet i Storjuktan har vi en mätstation vid inloppet och en nedströms. Där hoppas vi inom några år se effekterna av efterbehandlingen, säger Tobias Berglin.

Blaikengruvans tillstånd prövades innan nuvarande miljöbalken trätt i kraft. Det ses som anledningen till att gruvföretagen saknade avfallsplan och inte hade avsatt en tillräckligt stor ekonomisk säkerhet för efterbehandlingen.

Tobias Berglin, SGU, är ansvarig för saneringen av Blaikengruvan. Foto: Erik Abel

Hittills har Blaikengruvan beviljats cirka 206 miljoner kronor i bidrag av Naturvårdsverket. En summa som är unikt stor enligt Jonas Fors på Naturvårdsverket.

– Blaiken tillhör ett av de bidragsobjekt som fått mest bidrag totalt. Oavsett bransch, säger Jonas Fors och tillägger:

– Det är även ett exempel på en gruva som inte hade behövt hamna här. Tanken var inte att bidraget skulle användas för att behandla moderna gruvor, som Blaiken, utan finns för att hantera äldre. I Blaikengruvan kommer arbetet med gråbergstippen och övertäckningen av dagbrotten att pågå i tre år till, därefter fortsätter vattenreningen.

– Någon sorts aktiv behandling där människor är inblandade och jobbar med vattenreningen, kommer det finnas behov av under lång tid framöver.

- Hur lång tid, det återstår att se, säger Tobias Berglin.

Fakta - Riskklassade områden

Det finns fyra olika riskklasser:

Riskklass 1, mycket stor risk

Riskklass 2, stor risk

Riskklass 3, måttlig risk

Riskklass 4, liten risk

Det är huvudsakligen länsstyrelserna i respektive län som inventerar de förorenade områdena och riskklassar dem. Med hjälp av riskklassningen gör länsstyrelserna sedan en prioritering för hur områdena ska hanteras vidare. Det är i första hand objekt i riskklass 1 och 2 som prioriteras vidare för utredningar och vid behov avhjälpande åtgärder.

Underlaget för en riskklassning utgörs oftast av arkivmaterial, intervjuer och platsbesök. I många fall har man inte tagit några prov i området. Riskklassningen är ett första steg för att avgöra vilka områden man bör gå vidare med. Många områden kan avskrivas i ett senare utredningsskede. I och med riskklassningen görs en översiktlig bedömning av de risker för människors hälsa och miljön som det förorenade området kan innebära i dag och i framtiden

Källa: Naturvårdsverket

jenny.kejerhag@dn.se – 2023-09-12